

dókról egyaránt” (161; Ozsvár Erzsébet: *Nyelvválasztás: meggyőzési stratégia? Nagyvárad* üzletelnevezések és reklámfeliratok vizsgálata, 158–163).

A kötet teljességéhez hozzátartozik egy valaha beszédeiről is híres külföldi és egy mai magyar politikus retorikájának megvilágítása. Churchillnek mind politikáját, mind beszédeit számos elítélő nyilatkozat és írás taglalta már életében. Senki nem vonhatja kétségbe azonban nagy formátumú alakját, beszédeinek a világtörténelem legnagyobb szónokaihoz hasonlítható mesteri retorikáját. Egyetlen rövid beszéde is a retorikai eszközök teljességének a tárháza. Ebből a meggyőzés folyamatának szakaszait mutatja be Lénárt Levente (*A meggyőzés eszközei* Sir Winston Spencer Churchill beszédeiben, 138–142). Ugyancsak egy, de nagyon is figyelemre méltó retorikai tényezőt, illetve eszköztárat, „az információszerzés (látás, hallás... stb.), a gondolkodás, az emlékezés és az információcsere (beszéd, ... írás, olvasás, ... stb.) folyamatait” (97) tárja föl jól kiválasztott korpuszon, Orbán Viktor beszédén keresztül Illésné Kovács Mária és Simigné Fenyő Sarolta (*A metainformációs nyelvi elemek szerepe egy politikus nyelvhasználatában*, 96–103). Mindhárom szerző felfedi elemzése végén a két politikus iránti szimpátiáját, illetve antipátiáját, de ez egyáltalán nem válik az ezt megelőző szövegvizsgálat tudományosságának rovására.

Dicséri a konferenciaszervezőket, a kötet szerkesztőit és természetesen a szerzőket, hogy mindegyik tanulmány elején kivonatot, végén pedig összefoglalót találunk, amelyek könnyű és gyors tájékozódást biztosítanak az olvasónak. A magyar nyelvű tudományos szövegek kultúrájában ez a szerkesztésmód – sajnálatosan – nincs elterjedve, mint ahogy az sem, hogy a szerző munkahelyét, postai és e-mail címét is közlik a kötet végén (187–188). Minden tanulmányt alapos vagy némileg alkalmi szakirodalom zár le. Ami azonban nem elhanyagolható szempont: mindegyik – kifejtetten vagy bennfoglaltan – eljut a haté-

kony és meggyőző kommunikáció etikai elágazásához. Gyakran szembesülünk azzal, hogy egy-egy tudomány legvégső alapjaihoz eljutva másik tudomány területére kell átlép-nünk, ahol is már nem vagyunk feltétlenül kompetensek. A fizikusok ma úgy vélik, hogy a jelenleg ismert, gyorsulva táguló világegyetem körülbelül 14 milliárd éve egy (kiterjedés nélküli?) pontból felrobbanva keletkezett (*big bang*). De hogy mi volt előtte, nem kérdezhetik, mert át kellene tévedniük valamiféle filozófia, netán teológia területére, és oda jutnának, hogy kétségbe vonnák a (hagyományos) anyag(fogalom) létezését is, mint Heisenberg. A biológusnak meg kell állnia az élet mivoltánál és miértjénél, a pszichológia pedig egyetlen dologgal nem foglalkozhat, ti. hogy van-e a lélek. Hasonlóképpen a retorika, a hatékony és meggyőző kommunikáció mindig etikába torkollik. Érthető, hiszen – és visszatértünk ennek a könyvismertetésnek a kiindulásához – az ember az egyetlen „állatfaj”, amelyikkel genetikailag adva van mind a beszéd, mind az erkölcs, vagyis az erkölcsös és az erkölcstelen szükségképpen

Bencze Lóránt

Joó, Etelka **Translation in Theorie und Praxis**

Nyíregyháza: Bessenyei György
Könyvkiadó, 2008. 190 p.

Joó Etelka könyvének címe azt sugallja, hogy a szerző a fordítás folyamatát járja körül. Erre utal a címben szereplő „Translation”. Az olvasó érdeklődéssel fordul a könyv felé, amely azonban nemcsak a fordítást, hanem a tolmácsolást is görcső alá veszi. A cím kissé félrevezető, szerencsésebb lett volna a „Translationologie” terminus használata.

A könyv két nagy egységre tagolódik: elméleti és gyakorlati részre. Bár Magyaror-

szágon több könyv, illetve segédanyag jelent meg a fordítás és tolmácsolás oktatását elősegítő, ezek vagy magyar, vagy német–magyar nyelven íródtak.¹ A bemutatni kívánt könyv hiánypótló abban a tekintetben, hogy német nyelvű, s mind a tolmácsolás, mind a fordítás elméleti és gyakorlati hátterét egyaránt az olvasó elé tárja. Az eddig megjelent művek vagy nem érintették a transzlatológia mindegyik aspektusát, vagy magyar nyelven tették.

Az előszóban az olvasható, hogy a szerző germanistáknak, illetve fordítóképzésben és tolmácsolóképzésben részt vevő hallgatóknak ajánlja könyvét. Ugyanakkor a könyv műfaji meghatározása nem teljesen egyértelmű. Nem derül ki pontosan, hogy tankönyvet tartunk-e a kezünkben, vagy egy szűkebb körnek szóló, időnként speciális kérdéseket is felvető művet.

A könyv első nagy egységében az elmélet a főszerep. A szerző mindenekelőtt értelmezi a legjelentősebb alapfogalmakat, mint nyelvi közvetítés, fordítás, kód és kódváltás, tolmácsolás. Ezt követően rövid, lényegre törő áttekintést ad a fordítástudomány kialakulásáról és jelenéről. Kifejti a különbséget a fordítástudomány és a fordításelmélet, valamint a

fordításelmélet nyelvészeti és irodalmi felfogása között.

A fordítástudomány interdiszciplináritása már a kezdetektől egyértelmű és világos volt. Ezt alátámasztandó a szerző részletesen ír a fordítástudomány más tudományokhoz (kommunikációtan, nyelvfilozófia, kognitív pszichológia, neurológia, nyelvészet és annak több területe) fűződő kapcsolatáról, viszonyáról.

A fordítástudomány egyik legjelentősebb részterülete a fordításelmélet. Jó Etelka ennek a területnek különösen nagy figyelmet szentel. Közérthetően, ugyanakkor tudományos megalapozottsággal ír a fordítás folyamatáról, felsorolja a különböző fordításelméleteket. A Lipcsei Iskola által kifejlesztett nyelvi kommunikációs modellt részletesen is bemutatja.

A fordításelmélet maig legfontosabb s talán legtitokzatosabb pontja a kódváltás. Hogyan is történik, milyen szubjektív és objektív tényezők játszanak döntő szerepet ebben a folyamatban: ez még további kutatások tárgya; a munka ezt a problémát is tárgyalja. Természetesen külön kifejtést kap a fordítástudomány központi kategóriája, az ekvivalencia kérdése is. A szerző először tisztázza az ekvivalencia fogalmát, majd annak két nagy fajtája, a formális és dinamikus ekvivalencia jellemzőinek feltárására vállalkozik. Nem beszélhetünk dinamikus ekvivalenciáról Eugen A. Nida megemlézése nélkül. Jó Etelka könyvében azonban nemcsak Nida (aki egyben ismert bibliafordító is volt), hanem Werner Koller ekvivalencia-elméletével is megismerteti az olvasót.

A 90-es években a nyelvészetben bekövetkezett pragmatikai fordulat a fordítástudományban is éreztette hatását. Az ekvivalencia és a normativitás fogalmi háttérbe kerültek, helyettük a fordítandó szöveg került a figyelem középpontjába. A fordítástudomány preskriptívából deskriptívá vált. Már nemcsak irodalmi és tudományos szövegek képezték vizsgálat tárgyát, hanem a mindennapi élet szövegei (használati utasítások, reklám-

¹ Bart István – Klaudy Kinga (1986, szerk.): *A fordítás tudománya. Válogatás a fordításelmélet irodalmából*. Budapest: Tankönyvkiadó.

Klaudy Kinga (1994): *A fordítás elmélete és gyakorlata. Angol, német, francia, orosz fordítástechnikai példatárral*. Budapest: Scholastica.

Klaudy Kinga – Salánki Ágnes (1996): *Német–magyar fordítástechnika*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.

Szabari Krisztina (1999): *Tolmácsolás. Bevezetés a tolmácsolás elméletébe és gyakorlatába*. Budapest: Scholastica.

Molnár Judit (2002, szerk.): *Német fordítástechnika – megoldásokkal*. Budapest: Holnap Kiadó.

Simigné Fenyő Sarolta (2006): *A fordítás mint nyelvi közvetítés*. Miskolc: Stúdium.

Klaudy Kinga (2007): *Nyelv és fordítás. Válogatott fordítástudományi tanulmányok*. Budapest: Tinta Kiadó.

Károly Krisztina (2007): *Szövegten és fordítás*. Budapest: Akadémiai Kiadó.

szövegek stb.) is. Ez a tendencia természetesen napjainkban is folytatódik. Erre az időszakra esik a fordítás releváns szövegelemzés-módszertanának kidolgozása is. Ennek a fontosságát jelzi az a tény, hogy a kutatók a szövegelemzés egyre újabb és újabb aspektusait fedezik fel. Joó Etelka ismert és elismert kutatók (Nord, Hönic, Vannerem, Snell-Hornby) modelljeit tárja elénk. Ami mind-egyikben közös, az a pragmatikai szintből való kiindulás, azaz a szövegen kívüli tényezők jelentős szerepének tudatosítása s egyben figyelembevétele a fordítás során. Mindenképpen meg kell említenünk azt is, hogy a szöveg célja (Skopos) az, ami a modell kidolgozása során mindannyiuknál előtérbe került.

Jelenleg a „fordítás évszázadát” éljük. Sajnos gyakran olvashatunk olyan szövegeket, amelyekben sok a fordításból eredő hiba. Ez is indokolja, hogy az utóbbi években megnőtt az igény a jól képzett szakfordítók iránt. Különösen a műszaki fejlődés és a globalizáció gondoskodnak a modern fordítástudomány területén a témakatalógus kiterjesztéséről. Ennek tükrében nem véletlen, hogy a szerző kitér a szaknyelvekre, azok jellemzőire, a nyelvi rendszerben betöltött helyükre. (Megjegyzendő, hogy a szaknyelv-felfogás, a szaknyelvek besorolása a nyelvrendszerbe máig nem egységes sem Németországban, sem Magyarországon.) Joó Etelka éles szemmel választotta ki a mérvadó szerzőket, mint például Lothar Hoffmann, Dieter Möhn, Roland Pelka, Hans-Rüdiger Fluck, Hartwig Kalverkämper. A könyv kiemeli a párhuzamos szövegek tanulmányozásának fontosságát is, hisz a fordítások iránt megnövekedett igény ezt követeli meg a fordítótól.

Egy terjedelmesebb fejezet foglalkozik a transzlatológia másik nagy ágával, a tolmácsolással. A szóbeli nyelvi közvetítés során a tolmács szerepe felbecsülhetetlen. A tolmácsé, aki egy személyben – magas szintű nyelvtudása mellett – egy kicsit pszichológus, egy kicsit színész, egy kicsit szónok, de egy kicsit diplomata is kell, hogy legyen. A szerző áttekintést ad a tolmácsolás külön-

böző fajtáiról, s ezek közül a konzekutív tolmácsolást részletesen is bemutatja. Olvashatunk a konzekutív tolmácsolás legfontosabb segéd-eleméről: a jegyzetelési technikáról, ennek didaktikai kérdései is megtárgyalásra kerülnek, valamint megismerkedhetünk Rozan és Matyssek módszerével is.

Napjainkban már nem képezi vita tárgyát, hogy a fordítás és a tolmácsolás taníthatók. Ezt bizonyítandó a szerző felsorolja az egyetemeken folyó fordítóképzés és tolmácsképzés főbb tárgyait.

A könyv első részének összegzéseként elmondhatjuk, hogy Joó Etelka tudományos igényességgel megírt, kerek összképet ad a fordításelmélet és a tolmácsolás legfontosabb kérdésköreiről.

A mű második része szöveggyűjtemény, amely az elméleti áttekintés kiegészítésére szolgál. Célja, hogy elősegítse az elméleti ismeretek elmélyítését és eredeti szövegek megértését. A kötetben eredeti klasszikus művekből olvashatunk szemelvényeket, mint Martin Luther „Sendbrief vom Dolmetschen”, vagy Friedrich Schleiermacher „Ueber die verschiedenen Methoden des Uebersetzens”. Luther idejében a „Dolmetschen” szón még fordítást értettek, ma ez tolmácsolást jelent. A szerző felhívja a figyelmet a jelentésváltásra, amely Luther fogalomhasználatában tetten érhető.

Az olvasó időutazáson vehet részt a szövegek olvasása során, átfogó képet kaphat a német nyelv akkori (XVI. és XIX. századi) állapotáról. Annál is inkább, mivel a szerző a szövegeket eredeti formájukban, az akkori helyesírással adja közre.

A másik két írás a XX. és a XXI. századból való, s ennek megfelelően egész más stílusban íródtak. Georges Mounin könyve („Die Übersetzung, Geschichte, Theorie, Anwendung”)² régebben jelent meg, mint Radegundis Stolze írása („Textwahrheit und Übersetzen. Beobachtungen an neueren

² Mounin, Georges (1963): *Les problèmes théoriques de la traduction*. Paris: Gallimard.

Bibelübersetzungen”). Mindketten érdekes és fontos kérdéseket tárgyalnak: Mounin a fordítás fogalmát, illetve fogalomkörét boncolgatja, míg Stolze nyelvi és fordítástudományi szempontból hasonlítja össze különböző bibliafordítások példáit. Nagyon jónak tartom, hogy a szövegeket kérdések követik, ezzel is segítve a megértésüket, feldolgozásukat. A két egységet – tehát az elméleti és gyakorlati részt – sikerült úgy egybefűzni, hogy egy egységes szemléletű, koherens munka jöjjön létre.

Hasonló tárgyú munkákkal szemben feltűnő erénye a könyvnek a bőséges kitekintő szakirodalom.

Kinek ajánlható a könyv? Fordítóképzésben és tolmácsolás képzésben részt vevő hallgatóknak; germanistáknak; az érintett tudományágak kutatóinak; mindazoknak, akik érdeklődnek a fordítás és tolmácsolás iránt. Méltán tarthat igényt az érintett területek szakembereinek figyelmére. Germanisták biztosan támaszkodhatnak a szerző útmutatásaira.

Csapóné Horváth Andrea

Kis Balázs – Mohácsi-Gorove Anna

A fordító számítógépe (The computer of the translator)

Bicske: Szak kiadó, 2008. 387 p.

A fordítástudomány területén hiánypótló kötetet jelentetett meg a Szak kiadó. A XXI. számban a fordítási folyamat, a fordító tevékenysége elképzelhetetlen a modern technika, a számítógép, az Internet felhasználása nélkül. A fordítók többsége tanulmányai során vagy saját tapasztalatai alapján kisebb-nagyobb mértékben ki is használja ezeket a lehetőségeket. Ennek a kötetnek a megjelenéséig azonban hiányzott (tudomásunk szerint idegen nyelven sem jelent meg) egy olyan összefoglaló mű, amely a fordítási feladatok szemszögéből gyakorlati jelleggel ismerteti a fordítói tevékenység menetét, illetve egy olyan „tan-

könyv”, amely közérthető módon, „laikusoknak” tanítja meg a fordító informatikai eszközeinek hatékony használatát.

A kötet a két fent említett hiányt egyszerre pótolja: konkrét fordítási feladatokon keresztül mutatja be, hogy adott feladathoz, illetve adott tevékenységi körhöz a fordítás adott szakaszában milyen részfeladat tartozik, és ehhez mely informatikai eszközök állnak rendelkezésre. A folyamat bemutatása során ismerteti (megtanítja) ezen eszközök használatát is. Jelen recenzió a szerves egységet alkotó kötethez két szempontból közelít: a könyvet egyrészt mint a fordítói feladatokat ismertető gyakorlati útmutatót, másrészt mint a szoftverek használatát tanító informatikai könyvet mutatja be.

A kötet mint gyakorlati útmutató a fordítási folyamatában részt vevők munkáját fordítási feladatokhoz kapcsolva ismerteti. Öt fordítási feladatot tárgyal lépésről-lépésre (ami a könyv öt fejezetét adja):

1. Egyéni fordítás a megszokott eszközökkel
2. Egyszerű csoportos fordítás
3. Egyéni fordítás fordítómemóriával
4. Csoportos fordítás fordítómemóriával
5. Weblapok és címkézett szövegek fordítása

A szerzők minden feladaton belül három lépést különítenek el: a fordítás előkészítését, magát a fordítást, valamint a fordítással kapcsolatos utómunkákat.

Egyéni fordítás esetén a munka fogadása, a megrendelővel történő egyeztetés, a dokumentumok előkészítése után következik a tényleges fordítás. A fordítás kapcsán bemutatásra kerülnek azok az eszközök, amelyek elősegítik a megfelelő terminológia kialakítását. Az utómunkákhoz kapcsolódik a kész fordítás ellenőrzésének kérdésköre. A harmadik fejezet (a fordítómemóriával támogatott egyéni fordításról) ugyanezen a folyamaton kíséri végig az olvasót, közben bemutatva a fordítómemóriák (pontosabban fordítási környezetek) lehetőségeit egyéni használat esetén.